

PERSONATGES SINGULARS

LA MÚSICA, LA MESURA DEL MESTRE MONTSERRAT FRANCESC MONTSERRAT I JUNCOSA

(Vilanova i la Geltrú, 1877-1954)

|85

Marta Montserrat i Grau

El mestre Montserrat fou l'home que va estar al capdavant, al costat o al darrere de qualsevol manifestació musical a Vilanova des de finals del segle XIX fins a la seva mort. Per fer-ho entenedor, m'aventuro a agafar el besavi i a trasplantar-lo avui dia entre nosaltres: de ben segur que el trobaríem en l'organització del festival Vida i del Tingladu, davant el cor Isquione, en la direcció de la banda de l'Escola Conservatori Mestre Montserrat (ECMM) durant les Comparses, la Cavalcada de Reis i els Tres Tombs, acompanyaria al piano Belén Cabanes al Teatre Principal, exerciria la direcció de l'Escola de Música que porta el seu nom i, probablement, estaria dalt de l'escenari en els actes organitzats per l'ANC, Òmnium, el grup de suport als "9 de Vilanova" o els CDR.

TOTES LES TECLES DEL PIANO

Una imatge suggeridora —transcrita per Joan Alemany i Moyà a *El panorama musical vilanoví a través del segle XX*— escenifica el preludi precoç del besavi a una vida dedicada plenament a la música, fins al darrer respir: "Des de molt menut demostrà una gran afició a la música. De petit, en les taules de marbre del cafè regentat per la seva família, jugava a tocar el piano amb unes imaginàries tecler pintades al blanc del marbre. I s'embadalia escoltant concerts,

espectacles musicals i sarsueles (...)". Poc temps després va iniciar els estudis de solfeig i piano a l'Ateneu Vilanoví, sota el mestratge de Francesc Montserrat Coll —cosí del seu pare i pare de Francesc Montserrat Ayarbe, també músic destacat—, que fou qui va intuir els dons naturals per a la música d'aquell nen. Arribat a l'adolescència, davant la determinació inequívoca de ser músic i la insistència del preceptor Francesc Montserrat Coll, la família va poder establir-lo a casa d'uns parents de Barcelona i va ingressar al Conservatori del Liceu, on va fer

els estudis de piano, harmonia i composició, junt amb Francesc Montserrat Ayarbe, el qual s'especialitzà en el violí.

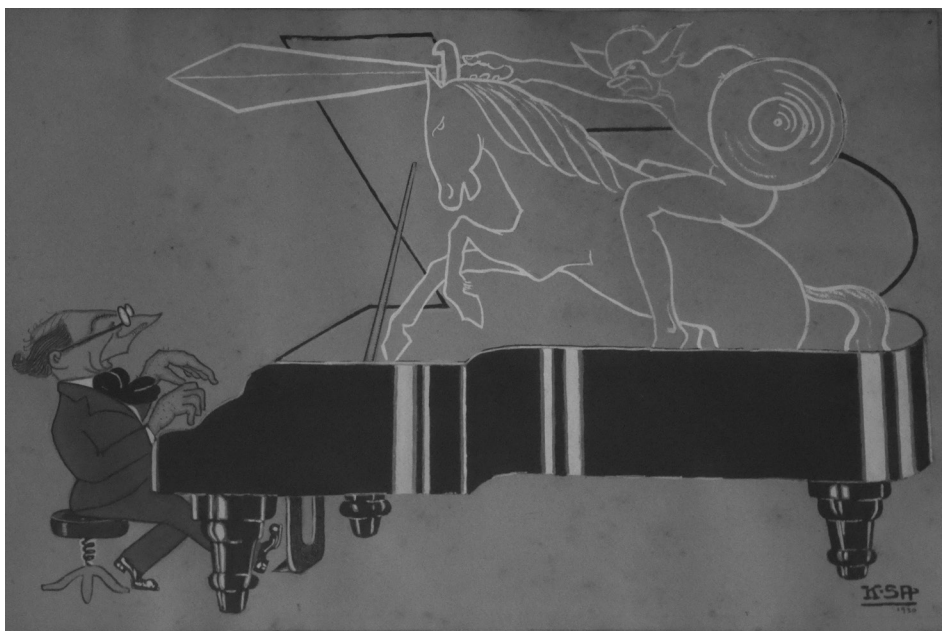
Hores i hores d'estudi i d'aprenentatge amb professors, com el gran pianista Vidiella, entre d'altres, no van impedir que el Panxo —així l'anomenaven els seus amics i companys— pogués descobrir i gaudir el cosmopolitisme de la Barcelona d'aquells anys a cavall dels segles XIX i XX, que era un no parar d'esdeveniments socials, polítics i culturals. Fou l'època de l'eclosió del modernisme, el catalanisme i l'anarquisme. La música s'escoltava en tots i cadascun dels cafès, salons i teatres. Des del galliner del Liceu va descobrir fascinat l'obra dels grans compositors. Allí mateix també va colpir-lo la grandiositat de la música de Wagner i es va convertir en un admirador fervent del mestre alemany i posteriorment en l'introduïdor de la seva obra al panorama musical de Vilanova. Durant els seixanta anys de la carrera musical del Mestre fou habitual en els concerts la interpretació d'obertures o preludis de *Thannhäuser*, *Lohengrin*, o de *Parsifal* en els seus concerts. Tothom coneixia la passió que tenia per Wagner i hom sabia que el millor obsequi que se li podia fer era una partitura del geni. Si el text era en català, millor.

L'any 1900, amb vint-i-dos anys, la premsa vilanovina ja s'hi referia com "l'intel·ligent i simpàtic" pianista. Actuava al cafè del Centre Artesà Portugal, del qual era soci.

No va trigar, però, a posar en pràctica la seva emprenedoria i va formar el Quintet el Pentagrama, que fou molt ben acollit. Ben aviat no hi va haver pràcticament setmana que no aparegués a la premsa l'anunci o la crònica d'un concert seu.

Amb Remei Saburit, tot just casar-se l'any 1902, es van establir al 94 de la Rambla, on ell feia classes de piano i solfeig i ella comerciava amb barrets: els que confeccionava i els de "l'última moda acabada d'arribar de París". A mesura que arribaven els fills també creixia la família musical. A cada embaràs de la Remei, ell estrenava noves formacions i omplia teatres, cafès i sales de ball de Vilanova i la comarca. Així van néixer l'orquestra L'harmonia, l'orquestrina La Vienesa, el Trio Montserrat i l'orquestra Jazz Palace de Sitges. La docència va ser un dels tres pilars bàsics de la seva activitat musical, que exercí tant a nivell personalitzat com en classes col·lectives a l'Ateneu, l'Orfeó, l'Escola de Música de la Segona República, el Retiro de Sitges i a les escoles religioses de la postguerra. En l'aspecte estrictament pedagògic, tots els testimonis han destacat la capacitat que tenia per reconèixer la intel·ligència musical dels seus deixebles i alumnes i també d'orientar-los en el procés d'aprenentatge. D'aquesta manera, fruit de la seva tasca pedagògica en sortiren pianistes, violinistes, cantants, ballarins i ballarines excel·lents.

Quant al perfil de compositor, la seva obra està associada fonamentalment a

Caricatura del mestre Montserrat realitzada per Ferran Casajuana.

la “composició utilitària”, és a dir, al fet de compondre per a algú o algun motiu específics: peces per regalar en homenatges, celebracions o per estrenar en actes populars com la Cavalcada de Reis, el Corpus, la Setmana Santa o el Carnaval.

Tanmateix, els anys 1913 i 1914 foren anys significats en la tasca de compositor: després de moltes expectatives, va estrenar al teatre Apol·lo la seva opereta de dos actes i tres quadres *Por los aires*, amb llibret de J. Grau Solanes i F. Ferrer Ferret, i va aconseguir un èxit espectacular. La mateixa obra es va programar l'any següent al teatre Sala Imperio de Barcelona i es va mantenir al llarg de tota la temporada. En reconeixement, a Vilanova es va organitzar una subscripció popular per obsequiar-lo amb una batuta, que s'exhibí durant uns dies a l'aparador de l'ebenisteria

Bertran, al carrer de Sant Gregori i que avui es troba a l'arxiu del l'ECMM per donació dels seus hereus l'estiu de 2014.

Després d'aquest gran projecte, va compondre peces curtes, d'entre les quals destaco el poema simfònic *Somni d'artista* (1919), amb llibret de Francesc Ferrer; *Meditació del poeta* (1924), en homenatge a Àngel Guimerà; *L'estrella de la faràndula o picarols de malastruga* (1928), una pantomima avantguardista en benefici de la cooperativa La Regeneradora Vilanovesa; el pasdoble *K.S.A.*, dedicat al seu gran amic dibuixant i caricaturista Ferran Casajuana, estrenada a Reus (1931); la marxa *Broadwaygirl*, creada per a la Cavalcada de Reis (1931); *Panisangelicus* (1933), un himne estrenat en la festa romàntica en honor al poeta Manuel de Cabanyes, que

després van cantar centenars d'alumnes durant anys i que encara perviu en la memòria musical de molts d'ells, i el vals *Ònia*, que va compondre en agraïment al concert homenatge que se li va retre el 1935, organitzat per les entitats musicals de la vila i en què van intervenir els artistes Joan Magrinyà, Emília Miret, Eduard Toldrà, Amadeu Recasens, Dolors Rosich, Antònia Paretas i el meu avi, el pianista Màrius Montserrat. Consta també la musicació d'*Els goigs del sant* (1935), de Francesc Oliva, que foren editats amb un boix d'Enric C. Ricart, les marxes *Al sol*, estrenada a la presó Model (1939), i *Divendres Sant*, que havia interpretat durant anys en la processó de Setmana Santa i que la Banda de Música va tocar —junt amb les marxes de Beethoven i de Chopin— en la comitiva fúnebre del seu enterrament. També va compondre tres peces dedicades a les dones de la família: *Araceli* i *Emília*, filla i neboda, respectivament, i el xotis *S'ha de patir*, en honor a la seva esposa Remei.

Des de la seva creació, l'Escola Conservatori Mestre Montserrat és dipositària de les partitures manuscrites del Mestre, entre les quals s'han identificat les obres citades. És d'agrair la tasca de classificació i d'identificació realitzada durant anys pels equips successius de l'ECMM: no és fàcil d'endreçar tot el munt de música acumulada en paper durant més de mig segle, sobretot si es té en compte que el Mestre era poc avesat a firmar les seves creacions.

Sortosament, la música escrita pel mestre Montserrat ja ha començat a despertar, i s'han pogut escoltar el xotis *S'ha de patir* i la marxa *Broadwaygirl* durant el concert ofert per l'alumnat de l'ECMM el juny del 2014, amb motiu dels actes de celebració del 60è aniversari de la seva mort.

Va explotar també amb intensitat la faceta de promotor i divulgador musical. Als anys vint va fundar l'associació Amics de la Música, que organitzava concerts mensuals al Bosc i al Foment amb l'objectiu de donar a conèixer a les vilanovines i vilanovins les obres dels grans compositors de tots els temps, i també amb la voluntat de divulgar i promoure els autors i intèrprets locals. L'orquestra simfònica de trenta músics dirigits pel Mestre va ser l'encarregada d'executar la majoria de concerts que, sovint, eren alternats per concerts de cambra i recitals amb instrumentistes de la talla i renom, per exemple, del violinista belga Mathieu Crickboom o del pianista i compositor Enric Granados. En els anys trenta va dirigir la part artística i musical de l'agrupació Els Amics del Teatre i de les Arts, formada per actrius, actors i cantants vilanovins.

LES DÈRIES DEL MESTRE

Els anys apassionats i a voltes convulsos dels anys trenta van trobar el mestre Montserrat en plena maduresa. Era el moment clau de lluitar per les idees. Amb la República,

tres conviccions que el van acompanyar al llarg de la vida ara se substanciaven més enèrgicament: una, el fet d'entendre la música, l'art i la cultura com una eina efectiva i imprescindible per transformar la realitat de l'individu i del col·lectiu; la segona, la necessitat imperiosa de regular i dignificar la professió, i la tercera, però no per això menys important, el dret a l'ensenyament musical lliure i gratuït.

Malgrat la situació crítica de la Guerra Civil, l'activitat sociomusical del Mestre no va minvar gens, ans al contrari: on saltava a l'aire una nota musical, allí era ell. Ens el continuem trobant en projeccions de cinema, representacions teatrals, recitals poètics i concerts en benefici de les víctimes del feixisme, en suport a les milícies i als hospitals de sang. El repertori d'aquests concerts sovint era concebut estratègicament pel Mestre: *Els Segadors*, l'himne de Riego, *la Internacional*, *Els fills del poble...*, per als més abrandats, que combinava amb algunes fantasies de sarsuela, d'òpera i uns pasdobles per acabar d'aconterantar l'auditori més fester ("Sempre s'ha de quedar bé", deixava anar el Mestre en aitals ocasions).

En el vessant sindicalista, va participar activament a la junta directiva del Sindicat Musical de Vilanova, adscrit al Sindicat Únic d'Espectacles de la CNT, i durant uns anys en va assumir la presidència. Aquesta dedicació en la defensa i representació dels músics no era cap novetat: anteriorment ja

havia emprès algunes accions per denunciar els abusos per part de l'empresariat de l'espectacle. Aquesta tasca de defensa del "gremi" havia estat al llarg de la seva vida més una necessitat primordial per a ell que no pas una ideologia.

"AQUEST CASTELL SERÀ UNA ESCOLA DE MÚSICA"

El novembre de 1936 va col·laborar amb el Consell Municipal de Vilanova i va implicar-se activament en la creació de l'Escola Municipal de Música al castell de la Geltrú, de la qual seria director. La intervenció del mestre Montserrat en el comís dels pianos necessaris per tal d'equipar la futura Escola ha estat registrada en la bibliografia vilanovina per diversos autors, però crec que és a través de les paraules de Ricardo Mestre, el dirigent local de la CNT, en el llibre de F. Puig Rovira *Vilanova i la Geltrú 1936-1939. Guerra Civil, revolució i ordre social* on es descriu de manera més clara i directa: "Hi havia molts xalets, moltes cases abandonades, totes estaven a disposició del jutge, que era jo. I totes tenien pianos de cua molt bons. Amb el mestre Montserrat visitàvem a les tardes els xalets abandonats. El Montserrat mirava la qualitat del piano executant alguna peça i el que era bo s'enviava al castell de la Geltrú (...)".

Un mes després ja funcionaven les classes elementals i superiors de solfeig, piano i violí, amb reconeixement per part de les autoritats republicanes. A l'estiu del 1937,

D'esquerra a dreta, Martí Torrents, el mestre Montserrat, Alexandre de Cabanyes, Josep Maria de Sagarra i Enric C. Ricart al Rossegall, 1951. Fotografia de Ramir Horro.

Segundo Blanco —ministre d'Instrucció Pública— va concedir una subvenció de quinze mil pessetes que permeteren ampliar l'oferta amb les especialitats de percussió, arc i vent. L'escola va funcionar al llarg de tres cursos.

El Mestre no va saber calcular fins a quin punt aquelles activitats revolucionàries tindrien les conseqüències que l'esperaven. L'any 1939, amb el triomf del feixisme, fou acusat en un procés militar sumaríssim i empresonat a la Model. La dreta reaccionària vilanovina no va perdonar la participació activa del Mestre en la col·lectivització de pianos, tampoc l'activitat musical sostinguda a favor de les milícies antifeixistes ni la seva activitat sindical a l'empara de la CNT. L'havien d'escarmentar, i de valent. Com

també ho van fer amb els seus amics Martí Torrents, Joaquim Mir i milers de dones i homes d'aquest país. Les circumstàncies i els detalls del procés que va sentenciar l'empresonament reposen en l'expedient de la causa. En canvi, coneixem més clarament l'actitud amb què va entomar la presó gràcies al sitgetà Salvador Mirabent a "Una estrena del mestre Montserrat a la Model", article publicat al *Diari de Vilanova*, el 2 d'abril de 1977:

"Allà [a la Model] cada dia a diferents galeries s'acostumava fer un concert per l'orquestra o banda de música de la presó. Cal remarcar que hi havia els millors professors i músics de Catalunya i alguns de la resta del país. Donava goig sentir-la. ( ) Un dia em semblava que estava somniant, però no, era realitat,

El mestre Montserrat amb Eduard Toldrà. Estrena de la sardana "Vilanovina" en el II Concurs de sardanes, 1946. Camp d'Esports de Vilanova. Fotografia de Ramir Horro

era ell, amb la seva fermesa característica i amb el seu do de comandament musical dirigint aquella fastuosa orquestra, el mestre Montserrat. ( ) Ens vèiem quasi cada dia. Als concerts, a la biblioteca, al passeig, i com dos infants sempre recordàvem les coses de Sitges i de Vilanova. Era un gran patriota de casa seva. Era d'estatura baixa, però parlant de casa seva i de la música, esdevenia un gegant. La culminació d'ell a la Banda de la Model va ésser quan va estrenar la composició musical, feta allí, que per nom portava *Al sol*. El dia de l'estrena va ésser un aconteixement. Les autoritats de la presó, el gran cor que hi havia, els presos, es varen fer malbé les mans de tant aplaudir ( ). Aquell dia, a l'economat de la presó vaig dinar amb ell. Estava content i em digué: 'Sols falta la llibertat d'anar al carrer, però aquí,

aquest companyerisme lleial i sincer, no es troba allà. Mai podria jo pensar que dintre les angúnies del nostre trànsit, em sentís tan feliç. Aquí hi ha humanitat i reconeixença'. El dia que fou posat en llibertat fou un dia de dol per a aquells presos que esperaven veure dirigir el mestre, car tots li dispensaven un gran respecte i admiració ( )".

Va complir sis mesos i un dia de presó correccional, segons es documenta a la llista publicada per l'Arxiu Nacional de Catalunya que inclou 66.590 persones i 15 entitats a les quals es va instruir un procediment judicial militar durant la dictadura de Franco.

El meu pare, Albert, explica que, poc després de ser alliberat, el besavi va fer una sol·licitud a les autoritats de la Model per poder tornar-

hi a fer un concert amb els músics de la banda de la presó. Li fou denegada, com era d'esperar, i va anar de poc que no el tornessin a empresonar.

Reincorporar-se en una societat devastada prometia ser una feina fins i tot més àrdua i dura que la presó mateixa: el món cultural i associatiu era un erm miserable sota la bota feixista acabada de lluitar. Tanmateix, va tornar als seus llocs comuns: a la música i a Vilanova. Amb els amics Josep Rovira, violinista, i Enric Pascual, violoncel·lista, van recuperar el Trio Montserrat, que va actuar en diverses ciutats i poblacions catalanes amb molt d'èxit i, tal com havia fet sempre, va acceptar totes les propostes musicals que sorgiren a Vilanova: classes a nens i nenes de les escoles religioses, classes a domicili i, fins i tot, la direcció de la Banda de Música de Educación y Descanso.

El dia de Sant Esteve del 1953 a la tarda, no es va trobar gaire bé. Va sortir del segon segona del número 42 de la Rambla, on vivia, per acompanyar la funció d'*Els Pastorets* al Catòlic i, després, va assistir al tradicional concert de Sant Esteve al Foment. Fou durant aquest concert, tot escoltant Schumann, Brahms i Listz interpretats al piano pel seu amic Pere Vallribera, que el sorprengué l'apoplexia que

va desencadenar, el dia de Sant Antoni, la seva mort.

Al funeral del Mestre no hi va faltar ningú. Cadascú amb els seus motius o sentiments. El seguici fúnebre, acompanyat per la banda de música, va ser espectacular i emotiu, i el va conduir des de l'església de Sant Antoni fins al cementiri. Va ser un adèu al Mestre, però sobretot un sentit homenatge a l'home que havia descrit l'any 1936 l'articulista que firmava HP a la revista *El carrer*:

“Home petit, llest com un esquiro, nerviós, amb una ànima gran com la Plaça de l'Estació o més. Tot ell és com una flama. Pensa copsadora de tota idea de progrés, de sanitat i de radicalisme social i humà. És un tipus interessantíssim i d'una vàlua extraordinària, no sols com individu d'una especial psicologia sinó pel seu valor col·lectiu directe. Home íntegre, de bona fe, de força i dinamisme. És un revolucionari de tot encarcament i de tota porqueria, sigui en l'ordre que sigui. Aquest homenet que per la seva alçada sembla insignificant és, en realitat, molt significatiu i per tant de gran alçada: en ell hi ha una cosa de molt interès: el seu esperit obert a tot i a tothom, igual que la seva mà sempre a punt d'allargar-se a qui sigui per apoiar-lo i enlairar-lo (...)”.